

Kap. freg. MATE MATKOVIĆ
Split

Na čelu je bila narodna vlast

Bilo je to u ratnoj 1942. godini koja je i na otoku Hvaru donosila brojne pobjede. Formiranjem partizanske čete »Matije Ivanića« i kotarskog NOO, uz već postojanje jake i politne partijske i skojevske organizacije, oslobodilački pokret Hvara ulazi u akcije na svim sektorima.

— Na Hvaru su među prvima u zemlji formirani NOO i to na legalni način — govorili su jednom u razgovoru preživjeli veterani revolucionarne vlasti Martin Gamulin, Stjepan Šplivalo i Marin Franičević. Još u junu 1942. godine na oslobođenoj teritoriji, u mjestima Poljica, Zastražišće, Gdinja i Bogomolje na otvorenim zborovima, javno su birani NOO koji su u samom početku imali zapažene uspjehe.

A tadašnji sekretar Kotarskog komiteta SKOJ-a Vanja Vranican u jednom nevezanom razgovoru reče: — Hvar je imao izvanredno smjelu skojevsku organizaciju u tim danima, koja je bila spremna da goloruka juriša na neprijatelja. U ostalom ona je to i činila i to ne samo na svom otoku, već je krenula i na onu stranu obale da se bije za slobodu. Sjećam se partijskih izvještaja, a posebno jednog izvještaja koji je govorio o uspjesima skojevske organizacije u Bogomolju i Poljicima. Pisala je: »Svi su skojevci dali izjave da se stavljaju na raspoloženje revoluciji. Osnovna snaga su skojevci. Oni su organizovani u udarne grupe...«

Tvornica bez sardina

Iz tvornice sardina u Vrbovskoj na otoku Hvaru jedne julske noći u ratnoj 1942. godini grupa boraca uz pomoć susjednih mjesta, zaplijenila je oko 4.000 kg hrane, najviše sardina i ribljeg ulja.

Bilo je to 22. jula 1942. godine. Tog je dana puhao lagani maestral. Ribari su se pripremali za lov na plavu ribu. Komentirali su o lovištima gdje pretpostavljaju da ima najviše ribe. Na tako živa ribarska pripovijedanja naveo ih je ulov ribe u posljednjoj noći kada je Vice sa svojom družinom ulovio oko 10.000 kg srdela. Ali dobar lov nije samo njih veselio. Radovalo je to i vlasnika fabrike sardina u maloj pitomoj Vrbovskoj jer ih je mogao više ucjenjivati pri kupovini srdela po nižim cijenama i imao je veći profit.

Vlasnik tvornice i talijanski okupatori pravili su svoje račune, naravno kako im je to najbolje odgovaralo, ali ni ilegalci, odbornici, članovi komiteta Partije i SKOJ-a i borci čete »Matija Ivanić« nisu mirovali. I oni su se danonoćno dogovarali kako izvršiti napad na tvornicu sardina i kroz jednu noć je isprazniti bez većih poteškoća i žrtava.

Nakon izvršenih priprema na okupu se te julske noći našla grupa od 220 drugova i 140 mula. Dok su na stotinjak metara iznad Vrbovske nestrpljivo čekali naredenje, dotle je komandir čete »Matija Ivanić« Vinko Belić raspoređivao svo-

je borbe, postavljao zasjede, određivao patrole i davao im zadatke.

Noć je bila tiha kao i sve julske ljetne noći. S nestrpljenjem su čekali vijest o susretu ilegalaca s vlasnikom tvornice. A onda se kroz noć začu prigrušeni glas:

— Ko je? povikao je onako iznenada pospan čovjek srednjih godina nakon što je čuo lagani kucaj na vrata.

— Partizani! čuo se odgovor drugova ilegalaca.

— Što želite? opet će vlasnik tvornice.

— Otvorite, želimo s vama razgovarati.

Nisu se puno zadržavali jer je trebalo što prije izvršiti zadatak. Vlasnik tvornice išao je ispred grupe ilegalaca, dok su ispred vrata njegove kuće ostala dva skojevca da spriječe eventualnu provalu koja je mogla uslijediti.

I tako je u izvanrednom redu akcija bila izvedena. Za pet sati iz tvornice je izneseno 2.000 kg sardina i 1.900 litara ulja. Sve je to bilo preneseno u određena partizanska skloništa u najvećoj tajnosti. A zatim je narodna vlast prema potrebama izvršila raspored ovog neobično važnog plijena. Nešto je podijeljeno narodu, nešto ilegalcima, a veći dio je predan partizanskim borcima.

Sutradan su talijanski okupatori tražili partizane i učesnike ove akcije. Ispitali su pojedince i grupe ljudi da bi saznali kako se sve moglo dogoditi u vedroj julske noći i pored jakog garnizona. Ništa nisu saznali osim da je tvornica sardina u Vrbovskoj prazna i da se plijen nalazi u partizanskim rukama.

Partizanska berba grožđa

Jedne septembarske noći, stotinjak metara daleko od talijanske kasarne, grupa starogradskih boraca ubrala je oko 350.000 litara mošta.

— Veća grupa komunisti, skojevaca i simpatizera, kazivao je jednom Marko Miloš, noću 26. IX 1942. godine

izvršila je zamašnu akciju u kojoj je učestvovalo 360 ljudi i 240 mula.

24. IX 1942. godine odlučeno je da se dio starogradskih vinograda obere i na taj način spriječi da to blago dođe u ruke okupatoru. Zaključci vlasti i Partije su još u toku dana preneseni na sve organe vlasti i partijska i skojevska rukovodstva susjednih sela. Odlučeno je da svi članovi Partije i SKOJ-a i veliki broj simpatizera iz Starog Grada, Vrbovske, Svirrača, Dola, Jelse, Pitava i Vrisnika budu 26. IX 1942. godine u 10 sati naveče na zbornom mjestu u neposrednoj blizini Starog Grada.

Svaki je čovjek znao svoj zadatak i beskompromisno ga je izvršavao. Pripreme za akciju su bile sveobuhvatne. Da neprijatelj ne bi čuo bar kopita, sve mazge su bile raskovane, a nekima su kopita bila namotana starim krpama. Učesnici su na nogama imali papuče ili gumene cipele. Dan prije su sa staza i putova kojima će se kretati natovarene mazge uklonjene veće prepreke: kamenje i šuma, da tako spriječe ma kakav šum koji bi izazvao neprijateljsku pažnju.

Od 10 sati naveče do 3 sata poslije ponoći u najvećoj tajnosti ubrana su tri i po vagona grožđa. Do svanuća je grožđe bilo prerađeno i smješteno u predviđena skloništa, podrumne i konobe.

Tako smo mjesto Talijana i njihovih slugu ovo vino unovčili i za taj novac nabavljali hranu za partizane i nezbrinuto stanovništvo. To je jedna od zamašnijih akcija ove vrste u ratnoj 1942. godini, a izvedena je pod rukovodstvom Kotarskog NOO i partijskog i skojevskog komiteta. Ona posebno ukazuje na izvanrednu organizaciju, disciplinu, tajnost i masovnost. Sutradan su talijanski okupatori, ustaše i žandari bili iznenađeni. Ispred njihovih očiju, na udaljenosti od svega nekoliko stotinjaka metara, za nekoliko sati »ubrano je« 350.000 litara vina. Ostalo im je samo to da pojačaju maltretiranje mještana i da sami sebe kore za nebudnost.

Dva crvena zavoja

Ivica nije naslućivao da će tog aprilskog poslijepodneva dospjeti u previjalište 26. dalmatinske divizije.

Klana, područje koje su Talijani još u miru utvrđivali, nalazilo se 18. aprila 1945. godine u ratnoj buri. Bila je to borba koja je sobom nosila mnogobrojna obilježja: smrt, ranjavanja, ljubav i mržnju, humanost i junaštvo.

— A gdje smo ovo... Na koti... U Trstu... Gdje... Kao u halucinaciji pitao je komesar Ivica, zatim je bolno zažmirio u želji da utvrdi tko se nalazi u njegovoj blizini.

— Jesi li to ti, Lucija? bolno će Ivica.

— Da, ja sam, odgovori ona i nastavi: — Je li ti teško, Ivica. Treba li ti nešto?

Ivica nije odgovarao na pitanja. Lice mu je bilo blijedo i skamenjeno uz poneki lagani osmijeh. Bio je to znak života. Lucija mu je ranu na desnoj sljepočici pažljivo zavila. I tako je s krvavim zavojem neustrašivi omladinac bio prenesen u bolnicu.

Ivica je bio komesar jedne čete u XII dalmatinskoj brigadi. Dvadesetogodišnjak, srednjeg rasta, sa veoma razvijenim osjećanjem odgovornosti. Preosjetljivost i briga za svakog borca učinili su ga voljenim u partizanskoj četi. Zato se nalazio uvijek tamo gdje je oganj revolucije najjače plamtio. Bio je prvi u borbi i prvi u organizovanju kulturno-zabavnog života u jedinici i u oslobođenim mjestima...

Ali nije mu ostala nezapažena i Lucija, bolničarka izrazitih crta nježnosti i hrabrosti. Sedamnaestogodišnja omladinka posebno zadovoljna osjećala se u Iviciinoj blizini. Bila je potpuno zadovoljna kada je čitava četa bila u ritmu zadovoljstva i pjesme.

Bitka za Klanu, liniju ispred Trsta, otkrila je njihovu tajnu. Uzvišice na ovom sektoru po nekoliko puta su padale iz ruke u ruku. Bili su to nadljudski napori, iskušanja i junaštva. U jednom satu ginule su čitave čete. Iz Iviciine čete nije ih mnogo preživjelo. U jednom napadu pokosili su skoro čitav švapski bataljon. Ali imali su i velikih gubitaka. Pod žestokom neprijateljskom vatrom uspjeli su prenijeti teško ranjenog komesara Ivicu. Za Iviciinu »sreću« i Lucija je bila lakše ranjena u ruku. Išla je s njim do previjališta i tu je ostala, a teški ranjenik bio je prenesen u bolnicu. Bio je to dirljiv rastanak. Ratni. Pun ljubavi, drugarstva i simpatija...

Komesar se liječio u bolnici, a Lucijina rana je zacijelila i ona se uskoro nalazila u partizanskoj četi.

Vodile su se konačne borbe za Trst. I tu, u predgrađu Trsta teško je ranjena. Hitno je prenesena u bolnicu u kojoj se nalazio i liječio komesar Ivica.

Ležala je u agoniji od zadobijenih rana, a da za nju nisu znali drugovi koje je Lucija sprovela u prihvatilište. Jednog majskeg poslijepodneva, obilazeći ranjene borbe, bolničarka Desa upita:

— Poznajete li netko od vas Luciju, bila je u jedinicama 12. brigade...

— Da! s posebnim će uzbuđenjem Ivica koji je mirno, drijemajući ležao na bolničkom krevetu, poznao je. To je bolničarka iz moje čete...

Bolničarka Desa ga pogleda i pretpostavi s obzirom na njegov preneražen izraz, da ova dva druga ne vezuje samo ratno drugarstvo...

Desa se približila mladom komesaru koji se već dobro osjeća mada su liječnici pretpostavljali da će teško preživjeti. Nakon kratkog objašnjenja rekla mu je:

— Lucija leži u sobi broj 3. Teško je ranjena u borbama za Trst...

Ivica je nakon upornog traženja uspio doći do nje. Bio je to susret sličan onome kada je polumrtav ležao, kada skoro nije prepoznao Luciju koja ga je pažljivo previjala.

— Lucija...! tihim će glasom komesar.

Primijetio je na njoj tračak života. To je upravo granica života i smrti. Malko su joj se oči otvorile, a potom je iz njenog blagog oka potekla suza, zatim se začu šapat:

— Joj... ti si to... Ivi...

Nije bila u stanju da izgovori čitavu misao. Lucija je podlegla ranama.

Ivica je ostao u bolnici, rana mu je uskoro bila zaliječena, ali su uslijedile druge tegobe. Teško je podnosio gubitak drugarice, ratnog drugarstva i ljubavi što je rođena u surovom ratnoj oluji.

Ivica je bolovao do maja 1946. godine.

Ostala su samo sjećanja na dva krvava crvena zavoja, na dvije mladosti...